

MINDENIK EMBERNEK A LELKÉBEN DAL VAN

- Beszélgetés Mónus Ferencnével, az Univer Tánczos Péter Népzenei Egyesület vezetőjével -

„Mindenik embernek a lelkében dal van
és a saját lelkét hallja minden dalban.
És akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnek.”

(Babits Mihály-idézet az Univer Tánczos
Péter Népzenei Egyesület honlapjáról)

Élete felét, három és fél évtizedet töltött el Mónus Ferencné az általa alapított egyesület élén a magyar népzene szolgálatában. Munkájának elismeréseként, a Kecskemét környéki és a Kárpát-medencei népművészeti hagyományok megőrzéséért, ápolásáért, városunk zenei életének gazdagításáért, napjaink népzenei mozgalmának áldozatos szolgálatáért ez év májusában Kecskemét M. J. Város Közgyűlése Kecskemét Közművelődéséért Díjban részesítette. Mónus Ferencnét és az általa vezetett művészeti együtteseket jól ismeri a hunyadivárosi közönség is, hiszen a Hunyadivárosi Napok műsorprogramjának állandó résztvevői.

- Itt születtem ebben a városrészben 1938-ban – vall először hunyadivárosi kötődéséről Mónus Ferencné Ilonka. - A Kandó Kálmán utca és a Czollner köz sarki házában gyerekeskedtem. A Gyenes virágkertészekkel szomszédok voltunk, s máig ápoljuk ezt a kapcsolatot. Bár férjhezmenetelemtkor Katonatelepre költöztünk, minden vágyam az volt, hogy visszakerüljünk ide. Sajnos erre már csak férjem időelőtti halálát követően került sor. Épp negyedszázada, hogy újból itt élünk a fiammal.

- Hogyan került kapcsolatba a népzenevel? Milyen emlékeket őriz a citerazenekar megalakulásáról?

- Katonatelepen volt egy nagyon jó citerás barátunk, Juhász Péter, aki később vezetője is lett annak az első kis citerakörnek, ami egy öreg citerás bácsi, Bíró István segítségével alakult meg a kecskeméti Likőripari Vállalat égisze alatt. Juhász Péterről annyit, hogy neki köszönhetően hétévestől a nyugdíjasokig citerások százai tanultak meg az elmúlt évtizedekben ezen a hangszeren játszani. A kilencvenes évek végén közreműködött az alapfokú művészetoktatás követelményeinek és tantervi programjának elkészítésében is. Bíró István bácsiról pedig sokan tudják, a Rákóczi-indulót azóta sem játszotta senki úgy, mint ő.

Én 1974-ben a Kecskeméti Borgazdasági Kombinát reprezentációs célokat is szolgáló máriavárosi főpincéjénél dolgoztam, ahol vendégként az ország nagyon sok jeles személyisége megfordult. Szakmai egyeztetésekre rendszeresen átjárt ide Berente László, a Likőripari Vállalat igazgatója is, akivel egy korábbi munkahelyemen együttdolgoztam, így jól ismert arról a tulajdonságomról, hogy sokszor és szívesen énekelek. Egyik alkalommal azzal lépett oda hozzám: „- Ilonka, én már látlak téged kékfestő ruhában énekelni a színpadon...”. Szó szót követett, s hamarosan már ott daloltam a próbán Bíró Pista bácsi és egy másik idős citerás mellett, akik még régi módon, tollal, nyomóval pengették mellé a kíséretet. Rá egy hétre már a férjem is köztük citerázott, akire a hangszer szeretetét az édesapja örököltette át néhány szép öreg, míves citerával együtt, amiket ő időközben felújított. (Így őrzünk pl. fotót arról, hogy az akkor öt éves fiam a kisszékre állítva pengeti a citerát. Akkor még nem gondolta senki, hogy egyszer majd ugyanezt egy nemzetközi amfiteátrum tizenkétezes

közönsége előtt teszi majd.) Hamarosan annyi asszonyt szerveztem a kórusba, hogy megalakítottuk a „Citerazenekar és népdalkört”.

- Hogyan válhatott ez a kis együttes később országos hírűvé?

- Nekem legalább olyan sok szerencsém volt az életben, mint amennyi szerencsétlenség is kísérte. Előbbiek közé tartozik, hogy kislánként a Kecskeméti Református Tanítóképző Intézet gyakorló általános iskolájába járva, s később a tanítóképzőben is tanítványa lehettem az ott 1947-től tanító dr. Kálmán Lajosnak, aki Kálmán Farkas népdalgyűjtő unokájaként maga is a népzene gyűjtésének, kutatásának szentelte az életét. Így a tanár urat már kislánykorom óta ismertem, s ő is különleges figyelemmel vett körül. Már alsó tagozatos koromban betett a tanítóképző nagykórusába szólót énekelni. A hetvenes évek elején sorra alakultak az országban a népdalcsokokat bemutató pávakörök. Mikor aztán Kálmán tanár úrnak tudomására jutott a mi népdalkörünk, azonnal jött és felkarolt bennünket. Rövid időn belül egyre több helyen szerepeltünk. Dalkincsünket az ő szakmai irányításával kezdettől tisztán népzenei forrásból merítettük. Máig elsősorban Kecskemét és környéke népzenejét ápoljuk a tanár úr gyűjtéseinek felhasználásával, de alkalmanként az ország más tájegységeinek dalait is egy csokorba kötjük. A tanár úr közreműködésének köszönhető az is, hogy Pribojszky Mátyás citeraművész szakoktatás keretében lejárt hozzánk Budapestről órákat adni.

Kálmán Lajos szerepét az egyre bővülő együtteseink, kórusaink munkájában úgy tudnám a legrövidebben érzékeltetni, hogy az egész egyesületünk ami sikert, gyümölcsöt most terem, annak a magvait mind ő vetette el. 1999-ben a huszonöt éves jubileumunkra készültünk, amikor előtte két nappal meghalt a tanár úr. Még ő írta nekünk a jubileumi koncert elején elhangzott köszöntő beszédet, amit akkor - más által felolvasva - igen nagy fájdalommal hallgattunk végig. Az ő emlékének szentelve indítottuk útjára 2000 augusztusában a Hírös Hét Fesztivál keretében azóta is minden nyáron megrendezésre kerülő népzenei dalos-táncos találkozót, ami már a második évtől nemzetközivé szélesült. A legnagyobb bánatom most éppen az, hogy a Kárpát-medence népeit a népzene révén oly nagyszerűen összefogó találkozók nemzetközisége pénzszüke és egyéb okok miatt megszűnőben van.

- Hogyan vette fel az együttes a mai nevét?

- 1978-ban meghalt Tánczos Péter bácsi, a neves matkópusztai nótafa. A kiváló paraszténekes szálfatermetével, természetes méltóságával, tiszta csengésű hangjával azok közé tartozott, akik századokon át éltették népünk csodálatos énekművészetét. Ha a földkerekségen felkértek volna egy fafaragót, festőt és szobrászt, hogy ismeretlenül alkossák meg a földjéhez, véréhez, népének dalaihoz hű, izig-vérig magyar parasztember alakját, akkor az mind hasonlított volna a nagy fehér bajszú Tánczos Péter bácsira, aki számadó juhász léte mérgé Marina Vladyval is szerepelt együtt a Sirokkó című Jancsó-filmben. Péter bácsival halála előtt egy hónappal közösen szerepeltünk Lakitelken. Olyan ember volt, akinek ha megszólalt a szájából a dal, az ember maga előtt látta a bugaci pusztákat, a síró árvalányhaját, a nyájukat legeltető juhászokat. Az, hogy vele énekelhettem, óriási megtiszteltetés volt a számomra. Már akkor elhatároztam, hogy örizzük és továbbénekeljük az általa ismert mintegy ezer nótát. Halálát követően még abban az évben felvettük a nevét. Dalai azóta is szerepelnek a műsorainkban, s minden évben tiszteletünket tesszük alpári sírhelyénél.

Az Univer előnév története kicsit hosszabb. A Likőripari Vállalattól a Kecskeméti Baromfifeldolgozó Vállalathoz kerültünk. A citerazenekar és menyecskekórus mellett (akkor még fiatalasszonyok voltunk) a barneváli asszonyokból megalakult egy táncsoportunk is. Innen elkerülve a Rákóczi úti SZMT-székházban tartottuk a próbáinkat. A létszámunk már közel negyven főre szaporodott, de állandó támogatónk nem volt. Az akkori

munkahelyemhez, aminek akkor már kirendeltségvezetője voltam, tartozott az Univernek egy bérpalackozó üzeme. Mivel már régebről is ismertem Szarka Balázst, felkértem az együttesünk szponzorálására, s ő egy szóra vállalkozott erre. Egy feltétele volt csak, hogy az együtteseink nevükben is viseljék az Univer szót. Ennek örömmel tettünk eleget, s ez a később alakult népdalköreinknél is továbbhagyományozódott. Így 1996-tól kezdve már az Univer-székház harmadik emeletén tartottuk a próbáinkat, s a mai napig elmondhatatlanul sokat köszönhetünk az Univer Zrt. anyagi és elvi támogatásának, hiszen még ebben a mai, nehéz világban sem hagytak magunkra.

- A nagy együttes azóta már hat Aranypáva-díjat és ezt megkoronázandó egy gálaszintű Aranypáva Nagydíjat is magáénak tudhat. Hogyan bővült új kórusokkal az egyesület?

- Hat évvel ezelőtt jött az ötlet, hogy mivel nem nagyon van az országban népdalt éneklő férfikórus, alakítsunk mi egyet. Így született meg kórusunk férfitagjaiból az Univer Bács-Kun Dalárda. Mihálygergére mentünk el velük az első minősítő versenyre, ahol Budai Ilona, Dévai János és Birinyi József zsűriztek. A nagy együttesünknek akkor már volt két Aranypáva-díja, ami a KÓTA (Kórusok Országos Tanácsa, ma Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége) által kétévenként szervezett országos népzenei minősítőkön a legrangosabb elismerés. Nagy meglepetésünkre a férfikórusunk első próbálkozására megkapta Mihálygergén az Aranypávát Budai Ilona szavaival: „Ebben semmi hiba nem volt!”. Ne mondjam, a fiúk majd szétszedtek örömben. Azért később már mondogatták, hogy „Ica, te azért néha igen szigorú vagy velünk.”, de soha komolyan, mert tudták, hogy minden az ő érdekükben történik. Olyan neveket sorolhatnék a dalárdánkban, mint dr. Pánczél Gyula főorvos úr, Dr. Bokor József, a Bács-Kiskun Megyei Állami Gazdaságok Szakszolgálati Állomásának igazgatója, egy nyugdíjas pilóta és még sorolhatnám. Azt, hogy a férfikórus tagjainak is mennyire élete részévé vált az éneklés, abból is lemérhettem, hogy egy-egy baráti kör önszorgalomból is próbákat tartott. Ha meg szerepelni mentünk, s útközben megállt velünk a busz valahol az út mellett egy kávéra, pihenőre, máris kört fogtak, s énekeltek. Meg is lett nemsokára a második Aranypáva-díjuk is, s ma már öt Aranypáva és egy gálaszintű Aranypáva Nagydíjat tudhatnak ők is magukénak.

A dalárda sikerein felbuzdulva az asszonyaink kérésére alakult meg 2006-ban az Univer Bazsarózsa Asszonykórus. Ne mondjam, lett is féltékenykedés, ki legyen az a tizenkettő, aki itt is énekel, annyira kedvet kaptak hozzá. Örömteli gond volt mindig az alakuló kórusok egységes fellépő ruhájának varratása. Fő szempont volt minden alkalommal a ruhákon a népies motívumok szerepeltetése. A férfiak öltözéke is őrzi a népies hagyományt: a mellény szabásának vonala, a zsinórozás, a színek összhangja, kiválasztása. Most a nők fellépő ruhájánál is törekedtünk erre. A ruha alján, s elől ék alakban csipkebetét van, felette kis pruszlik. - A tavaszi megalakulás után ősszel már ment az asszonykórus is Székesfehérvárra, a térségi minősítőre, ahol rögtön kiváló fokozatot értek el. Még abban az évben aranyérmesek lettek az országos versenyen, később ehhez még rangosabb elismerések is jöttek. Mondják is tréfásan, hogy amelyik versenyen az univeresek megjelennek, ott a többi kórus már csomagolhat is. Jelenleg ott tartunk, hogy két Aranypáva-díj után jövőre indulhatnak a legmagasabb, gálaszintű Aranypáva-fokozatért.

- Most, hogy sorra vettük az egyesület művészi közösségeit, szóljon pár szót az egyesület szölistájáról, az egyéni versenyeken komoly babérokot avató ifjú Mónus Ferencről is.

- A fiam ma már az együttes művészeti vezetője, de hosszú út vezetett ideig. Férjem halála után úgy nézett ki, nem is fog a helyébe lépni. Könnyűzenével foglalkozott, mígnem 1996-ban ellopták az akkor 450.000 Ft értékű disco-felszerelését, ami nagyon megviselte.

Isten ujja benne lehetett a dologban, mert megfogadta, az életben többet nem foglalkozik ilyesmivel, s nem kellett neki nagy rábeszélés, hogy egy nagyot fordulva citerát vegyen a kezébe. Valahol azért mindig tudta, hogy az édesapja nagyon boldog lenne, ha ezt látná. Egy évvel később Rüsselsheimbe mentünk szerepelni a tiszakécskei csodagyerek, Urbán Zoltán citeraművész közvetítésével. Meg is kértem, nézze meg a fiamat, lehet-e belőle szólistát faragni. Nem sok játék kellett hozzá, hogy megállapítsa, minden benne van a fiam kezében, csak gyakorolnia kell. Most ott tartunk, hogy tavaly ősszel érsekalmán a KÓTA által rendezett XV. országos minősítőn elnyerte az eddigi öt arany minősítés mellé a második Aranypáva-díjat is. Még mindig tud meglepetéseket okozni. Múltkoriban Ballószögön egy Kovács Péter nevű citerás társával úgy eljátszották a Monti Csárdást, mintha egy nagy koncertzenekar szól volna. A közönség is, én is ámulva néztük őket. Sajnos, születésétől kezdve egy genetikai problémával él, de a Jóisten akkor is tudta, miért így adja nekem. Teljesen a zene tölti ki az életét, maga és mások gyönyörűségére. Az uniós csatlakozásnál 2004-ben Brüsszelben egy szál citerával ő képviselte a magyar népzeneét.

- Mindeközéig keveset beszélt saját magáról, pedig a most kapott városi elismerés személy szerint az Ön munkájának szól.

- Már kislánykoromban is nagyon szerettem énekelni. Az apám jászkun huszár volt, csodálatos, erős hanggal, de édesanyámnak is olyan énekhangja volt, amiről Fejős Jenő nótáénekes is azt mondta, hogy nem lehetett felülmúlni. Minden családi összejövetelen előkapta valaki a harmonikát, citerát, s már énekeltünk is. Jenővel gyermekkorunk óta ismerjük egymást. Zöldségkertészek voltunk itt a Hunyadivárosban. Együtt hajtottuk vele a lovakat. Akkor még a gyerekeket jobban befogták a munkába. Gyakran vigyáztam a tehenekekre is a nagyapáméknál, s közben persze daloláztam, de úgy, hogy héthatárba elhallatszott. Volt náluk a rét közepén egy kis kanális, az elvitte a hangot. Öt kilométerrel arrébb is hallották, hogy: „No, a Balogh Ica már megint énekel!”.

Másik kedves emlékem, ami bizonyos szempontból meghatározóvá vált az életemben, a Kodály Zoltánnal való találkozás volt. A gyakorló általános iskola ötödik osztályába jártam, amikor ellátogatott a kecskeméti tanítóképzőbe. Tiszteletére műsort adott a képző kórusa, amelyben akkor már – néhány kiválasztott, kivételesen szép hangú tanulóval együtt – én is ott énekeltem. Az első sor közepén álltam, s mikor befejeztük a „Kék ibolya búra hajtja a fejét...” kezdetű népdalcsoportot, Kodály odalépett hozzám, megpuszította a fejem búbját, s megsimította az arcom. Sosem felejttem el ezt a határtalanul büszke, örömteli pillanatot.

A honlapunkon is szereplő Babits idézetet először Kálmán Lajos tanár úr szájából hallottam, s ő volt az, aki ennek a lényegét mai napig tartó érvényességgel megértette velem és minden tanítványával. Később aztán a citeraegyüttes és népdalköreink révén úgy a véremmé vált a magyar népzene, a magyar népdal, hogy elképzelhetetlennek láttam akár csak egy szereplést is kihagyni. Szegény férjem halála után volt egy fellépésünk Pesten a Royal szállóban. Annyira kimerített a gyász, hogy szinte zsibbadtan mentem fel a színpadra, s utána egyenesen a kórházba vitt a mentő, de én a lehető legkomolyabban tettem eleget annak, hogy kötelességem itt lenni.

A kórusokkal való szereplések révén elmondhatatlanul sok dolgot kaptam az élettől. A zenén kívül azt, hogy a világ számos országába eljutottam: pl. Németországba, Ausztriába, Romániába, Lengyelországba, Törökországba. Olyan is volt, hogy egy igen szép, de rövidecske bugaci népdalnak folytatást írtam. Akkor még élt Kálmán tanár úr, megmutattam neki, s mivel igen jónak találta, műsorra is tűztük. Azóta már szájról-szájra jár, számtalan helyen hallottam másoktól énekelni anélkül, hogy tudnák, ezt a második versszakot bizony én írtam.

- **A zsűri az ország bármely részén járva felismeri, ha a megszólaltatott népdalcsokrot Mónus Ferencné állította össze. Dacára annak, hogy soha nem léptek fel versenyen kétszer ugyanazzal a műsorral, mitől válik az előadásuk olyan jellegzetessé?**

- Kálmán Lajos nyomdokán haladva mindig tiszta forrásból merítettem az előadásra szánt dalokat, amelyek közé még véletlenül sem csúszhatott műdal vagy magyar nóta, mert az – minden őrzésre érdemes értékével együtt - egy más zenei világot képvisel. Ha én azt mondtam egy dalcsokorra, hogy az rábaközi vagy somogyi, akkor abban mindenki biztos lehetett. A másik dolog, hogy minden dalcsokromat máig úgy állítom össze, hogy annak története van. Valahonnan eljut valahová, így lesz tematikailag és zeneileg is egységes egész. Így tettem most is, amikor április végén Alsópáhokon voltunk a kórossal megmérettetésen. Az ott zsűriző dr. Várnai Ferenc és Olsvai Imre népzene kutatók ormánsági gyűjtéseiből van egy könyvem, hisz már korábban is foglalkoztatott ennek a vidéknek a dalvilága. Az Ormánság Magyarország egyik legelhagyatottabb vidéke Baranyában. Az ott élők nagy része elvándorolt, s máig nagyon szegény emberek lakják. Mindezt dalaik is hűen tükrözik: nehezek, és másképpen is énekeltek arrafelé az emberek. Egy éve már, hogy elővettem ezt a gyűjteményt, s kiválasztottam belőle néhány ormánsági dalt. Például: „Amoda le van egy deszkakerítés / Ott hallatszík szilaj csikónyerítés / Szilaj csikó pányvára van eresztve / Ne félj babám, nem lesz elfelejtve”, s a másik: „Dráva szélén lakom, kedves kisangyalom / Drávanak a szuszogását egész éjjel hallom...”. Aki biztos sikerre megy, nem valószínű, hogy ezekből a szokottnál komorabb, olykor mélyen fájdalmas dalokból válogat, de akkor már elkapott valami. Nem tudnám megmondani, hogyan, de ha elolvasom egy dal első sorát, a fejemnek valamelyik csücskéből ráfelel egy hang, hogy ez az: ebből valamit fel lehet építeni. Így jártam most is ezekkel az ormánsági dalokkal, amelyekből olyan gyönyörű ívű, borzongatóan szép dalcsokrot sikerült összeállítanom, hogy amikor azt a mi kórusunk Alsópáhokon elénekelte, a bemutatók végén a zsűrielnök Olsvai Imre bácsi felállva csak annyit mondott, élete legszebb minősítését hallotta ezen a versenyen, mert olyan népdalcsokrot hozott az egyik együttes, amit ő Várnai Ferenc népzene kutató barátjával ötven évvel ezelőtt gyűjtött, s most hallotta először megszólalni a színpadon.

Ezekért a pillanatokért érdemes élni és csinálni, s jól mondta valaki a kórusból, amikor a koromra való tekintettel a lemondásomat fontolgattam, hogy: „Te a népzeneben élsz, s ha ezt itt hagyod, meghalsz”.

- **Megoldott az együttesben az utánpótlás?**

- Nagy fájdalom nekem, hogy nem. Most ugyan van két igen ügyes középiskolás citerás kislányunk, akikre vigyázunk is, mint a hímes tojásra, de a mai fiatalokat, az utánunk jövő generációkat már nem foglalkoztatja a népzene. Főként az utóbbi években érzem azt, hogy a művészetnek ez az ága lehanyaglóban van. A fiam eljár Tiszakécskére, Ballószögre citerát oktatni, de a kórusok énekes-utánpótlása szinte megoldhatatlan, így kénytelenek vagyunk még sokáig fiatalok maradni. Azt csodálta épp mostanában a zsűri, hogy a hatvanas-hetvenes éveikben járó kórustagjaink énekhanga vetekszik a jóval fiatalabb átlagéletkorú kórusok hangzásával, ami szakmailag elmondhatatlanul, szinte megmagyarázhatatlanul nagy dolog. Nem tudom, hogy a Jóisten mennyi időt szánt még nekünk. Én el szoktam mondani a Hírös Hét Fesztiválok végén, amit minden kórustagunk tud, művel, hiszen megszállottként csinálják, amit csinálnak, s fizetségképp „csak” a közönség tapsát és a szakma forintra nem váltható elismerését kapják: „Drága Dalostársaim! Mi azért vagyunk, hogy őrizzük, ápoljuk és átadjuk ezt az örökséget, a magyar népdalnak azt a kincsét, amivel az ember születésétől kezdve a koporsóig, örömét, bánatát, mindent elmondhat azoknak, akik ezt értik, akik meghallgatják....”.

(Kada Erika interjúja)

